

ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

SAYI : 6

KAYSERİ — 1989

K İ T A P T A N İ T M A

Abdurrahim GÜZEL*

Ebu'l-Fadl Celâleddin Abdurrahman Ebu Bekir es-Suyûtî, (ö. 911/1515), «Tahrîcu Ehâdis Şerhu'l-Mevâkîf fî İlmî'l-Kelâm», Tahkîk ve Ta'lik : Dr. Yusuf Abdurrahman el-Marâşlı, Beyrut, 1986, s. 183, I. Baskı.

Kelâmî tartışmaların bolca yapıldığı Hicrî 7. asır eserlerinden olan Adudî'd-Dîn el-İcî'nin (öl. 756/1355) «el-Mevâkîf fî İlmî'l-Kelâm» adlı eseriyle bunun Seyyid Şerif Cürcânî (öl. 816/1413) tarafından yapılan şerhi, özellikle sistemli birer kelâm eseri olmaları itibarıyla önemli bir yere sahiptirler. O devirde daha fazla görülen kelâm-felsefe münasebetinin tabii bir sonucu olarak Mevâkîf'da ve şerhinde hem felsefî konulara ağırlık verilmiş hem de felsefî usûl ve yöntemler fazlaca kullanılmıştır.

Bizim burada tanıtmaya çalışacağımız kitap, günümüze kadar kaynak eser olma özelliğini koruyan Cürcânî'nin «Şerhu'l-Mevâkîf»ındaki hadislerin tahric edilmesini konu alan Celâleddin es-Suyûtî'nin «Tahrîcu Ehâdis Şerhu'l-Mevâkîf fî İlmî'l-Kelâm» adlı eseridir.

Şimdiye kadar el yazması halinde bulunan bu eseri, günümüz ilim adamlarından Dr. Yusuf Abdurrahman Marâşlı, tahkik etmiş ve ilim âleminin istifâdesine sunmuştur.

Dr. Yusuf Marâşlı, sözkonusu eseri sadece tahkik etmekle kalmayıp, İcî, Cürcânî ve Suyûtî hakkında verdiği geniş bilgiler, teferruatlı dipnotlar ve çalışmanın sonuna eklediği fihristlerle eserden daha fazla istifâde etme imkânını sağlamıştır. 183 sahi-

(*) Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Araştırma Görevlisi

felik kitabın 148 sahifesini bu ilaveler oluşturmaktadır ki, bunlar başlı başına birer araştırma özelliği taşımaktadır.

Dr. Maraşlı esas itibariyle kitabı iki kısma ayırmış, birinci kısımda her üç müellif hakkında ayrıntılı bilgiler vermiş (ss.7-106), ikinci kısımda ise Suyûtî'ye ait esas metni ve tahkikini ele almıştır (ss. 107-154).

Şimdi de yapılan bu ayırma göre, kitabı kısaca tanıtmaya çalışalım :

I. KISIM : «Muhakkik'in Girişi» başlığını taşıyan bu kısım, beş ayrı bölümden oluşmaktadır. İlk üç bölümde sırasıyla Suyûtî, Cürcâni ve İcî'den ayrıntılı olarak bahsedilmiş, diğer iki bölümden birisinde «Hadis Tahrici İlmi», diğerinde ise tahkike esas alınan nüsha hakkında bilgi verilmiştir.

Bu bölümleri ayrı ayrı ele alalım :

1. B ö l ü m : Bu bölümde önce Suyûtî'nin hayatı ve eserlerinden daha sonra da Suyûtî'nin sözkonusu eserinden bahsedilmektedir.

Bilindiği üzere, Suyûtî'nin hayatı hakkında en sıhhatli bilgileri O'nun bizzat kaleme aldığı «Husnu'l-Muhâdara» isimli eserinden öğrenmekteyiz. Suyûtî, bu eserini takriben vefâtından 12 yıl önce yazmıştır. Dr. Maraşlı da, kendi ifâdesine göre, Suyûtî hakkında verdiği bilgilerin çoğunu bu eserden, geriye kalan özellikle son on iki yıla ait bilgileri ise diğer kaynaklardan derlemiştir. (s. 10).

Suyûtî'nin hayatı hakkında ayrıntılı olarak bilgiler veren Dr. Maraşlı, O'nun ilmi olgunluk ve tekâmülünün tezâhürlerini şöyle sıralamaktadır :

1. Fıtrî istidâdı ve kabiliyeti,
2. İlimle meşgul olmasının küçük yaşta başlaması ki, bu yaşı on beştir.
3. Daha on yedi yaşında iken tedris için icâzet alması,
4. İcâzet aldığı bu yaşlarda ilk eserini vermesi ki, bu eser «Şerhu'l-İsti'âze ve'l-Besmele» dir.
5. Yazdığı eserlerinin sayısının bir hayli fazla olması ki, bu

sayı 600 ü bulmaktadır.

6. Çeşitli ilim dallarında söz sahibi olması ve bunlara dâir eserler vermesi ki, bunlar; Tefsir, Hadis, Fıkıh, Nahiv ve Beyân'dır.
7. İlmî coşkunluğunu ilim seyahatlarına harcaması, bunlar; Şam, Hicaz, Yemen, Hind, Mağrib ve Tekrûr'dur.
8. Nefsini tanımaması ve tevâzuu. (ss. 15-18).

Suyûtî'nin eserlerinden bahsederken de, O'nun eserlerinin sayısının farklılığından söz edilerek, «Husnu'l-Muhadara»da isimleri geçen 281 eserinin ismi sıralanmaktadır. (ss. 19-28).

Dr. Maraşlı, Suyûtî ile ilgili bu bölümümde son olarak bir Suyûtî Bibliyografyası vermektedir. (ss. 31-35).

2. B ö l ü m : Seyyid Şerif Cürcânî'yi konu alan bu bölümde (ss. 36-72), O'nun hayatından bahsederken, Cürcânî'nin Tefsir, Kıraat, Hadis, Fıkıh, Tasavvuf, Sarf-Nahiv, Mantık, Tıp, Kelâm ve Felsefe gibi ilim dallarında mahir olduğunu ifade etmektedir. (ss. 41-42).

Dr. Maraşlı burada, Cürcânî ile aynı dönem âlimi olan Teftazânî (öl. 793/1390) arasında bir mukayese yapmış ve naklettiği rivâyetlere göre Cürcânî daha üstün görülmüştür. (ss. 44-45) Bilişildiği üzere o devrin en ünlü eserlerinden birisi de Teftazânî'nin «Şerhu'l-Makâsıd»dır. Bu eser «Şerhu'l-Mevâkıf» ile hemen hemen aynı özellikleri paylaşmaktadır.

Cürcânî'ye ait 91 eserin ismi verildikten sonra (ss. 46-65), «Şerhu'l-Mevâkıf»ın Cürcânî'ye nisbeti konusundaki kaynak eserler sıralanmış (ss. 66-69) son olarak da Cürcânî Bibliyografyası ile (ss. 69-71) bu bölüme son verilmiştir.

3. B ö l ü m : Bu bölümde ise «Mevâkıf» sahibi Adudi'd-Din İcî tanıtılmaktadır. Sırasıyla hayatı (ss. 72-73), ilmî şahsiyeti (s. 73) ve eserlerinden (ss. 74-78) söz edilmiştir. Dr. Maraşlı'nın verdiği bilgiye göre, bugüne kadar İcî'ye ait 21 eser tesbit edilmiş olup, bunlardan ancak yedisi günümüze kadar basılabilmektedir.

Dr. Maraşlı, «Mevâkıf»ın Adudi'd-Din İcî'ye ait olması konusunda şu üç hususun bunu desteklediğini söylemektedir :

- a) Eserin dünya kütüphanelerinde beş nüshası vardır.
- b) Şerh ve muhtasarlarının sayısı 41 i bulmuştur.

c) İcî'nin çağdaşı olan Subkî (öl. 771/1369) ile Esnevi (öl. 772/1370) eserlerinde Mevâkıf'tan bahsetmektedirler (s. 85).

Adudî'd-Din İcî'den bahseden 23 eserin sıralanmasıyla bu bölüm tamamlanmaktadır. (ss. 91-92).

4. B ö l ü m : Tahkiki yapılan eserin bir hadis tahrici çalışması olması itibariyle bu bölümde, «Hadis Tahrici İlmi'nin» değerinden ve öneminden bahsedilip, bu sahada yazılmış 62 eser ismi verilmektedir (ss. 92-103).

5. B ö l ü m : Bu son bölümde Dr. Maraşlı, Suyûtî'nin bu «Tahricu Ehâdis Şerhu'l-Mevâkıf fî İlmi'l-Kelâm» isimli eserinin tahkikinde esas aldığı el yazması nüshadan ve tahkik esnasında takip ettiği metoddan söz etmektedir.

Dr. Maraşlı'nın bu çalışmada esas aldığı yazma nüsha, Fas'da Muhammed Abdü'l-Hayy Kütüphanesi 10545 numarada kayıtlıdır. Kendisinin verdiği bilgilere göre, eser 14x18 cm. ebadında toplam 8 varaktır. Her sahifede 21 satır, her satırda da 13 kelime vardır. Eser, nesih bir yazıyla yazılmış olup, genelde yazı okunaklı ve güzeldir, herhangi bir noksanlık yoktur.

Eserin sonundaki «Ketebe kaydından» eseri istinsah edenin Ömer el-Menâvî olduğu ve bu şahsın da bu nüshayı Suyûtî'nin talebesi olan Dâvûdî'den naklettiği anlaşılmaktadır ki, Dâvûdî de kendi nüshasını Suyûtî'den naklederek yazmıştır. (s. 104).

Dr. Maraşlı tahkik esnasında metni istinsah ederken, hadislere numara verdiğini, garib kelimeleri harekeleyip günümüzde kullanılan noktalama işaretlerini kullandığını ayrıca da her sahifenin sağ tarafına el yazması nüshadaki varak numarasını gösteren rakamlar koyduğunu ifade etmektedir. (s. 105) Çalışmayı, incelediğimizde de bunların uygulamasını belirgin olarak görmekteyiz.

Muhakkik bu çalışmasında Suyûtî'nin yaptığı hadis tahric çalışmalarına ilâveten kendisi ayrıca zengin dipnotlarla bir nevi söz konusu edilen hadisleri tekrar bir incelemeye tâbi tutmuştur. Bu yapılan ilâve ve incelemeler kendi beyânına göre şöyle sıralanabilir :

a) Hadislerin bulunduğu kaynaklar zikredilirken sırasıyla, müellifin ismi, kitabın ismi, baskı yeri ile tarihi ve varsa tahkik eden, cilt ve sahife numarası verilmiş daha sonra da kitap, bâb ve hadis numaraları sıralanmıştır. Suyûti'nin hadisin metnini vermediği yerlerde bunların metni dipnotlarda tamamlanmıştır.

b) Suyûti'nin yaptığı tahrice hadis tenkitçileri tarafından yapılan hadisin sıhhati hakkındaki görüşler belirtilmiştir.

c) Fazla meşhur olmayan râviler, ricâl kitaplarının, hadis metinlerinde geçen garib kelimeler de ilgili kaynakların ışığında açıklanmaya çalışılmıştır.

d) Hadis metinleri el yazması nüshada olduğu şekliyle muhafaza edilmiş, eğer metinde noksanlık varsa, bunlar (...) şeklinde gösterilip bu noksanlık giderilmiştir.

e) Gerekli görülen yerlerde manayı açıklayıcı ve problemleri çözücü diğer bazı hadislere yer verilmiştir.

II. KISIM : Bu kısımda Suyûti'ye ait el yazması halindeki 8 varaklık eserin tahkikli metni verilmiştir. Yalnız, bu arada tahkikli metinden önce, esas el yazması nüshanın fotokopisi ilâve edilmiştir. (ss. 107-114).

Suyûti bu eserde, «Şerhu'l-Mevâkif»da geçen toplam 50 hadisin tahririni yapmıştır. Sistem olarak, önce hadisin metni verilmiş, onun altında da o hadisle ilgili bilgiler sıralanmıştır. Eğer hadis kısa ise, olduğu gibi alınmış, eğer hadis uzunsa, hadisteki konu kısaca belirtilmiş «şu konudaki hadis» ifadesi kullanılmıştır.

Özellikle «Şerhu'l-Mevâkif»da hangi hadislerin kullanıldığı hakkında ilk bakışta bir fikir verebileceği düşüncesiyle, Suyûti'nin tahririni yaptığı 50 hadisi kısa şekliyle burada vermeyi uygun gördük. Bunları, Dr. Maraşlı'nın numara vererek sıraladığı şekilde bu Türkçe bilgilerin sonunda Arapça metinleriyle birlikte veriyoruz. Bunları yazarken biz de, Muhakkikin yaptığı gibi kısa hadislerin tamamını, uzun hadislerin ise sadece çalışmada belirtildiği şekliyle konularını belirttik.

Dr. Maraşlı çalışmasının son kısmına beş farklı fihrist eklemiştir. Bunlar :

- a) Âyetler fihristi (ss. 156-157).
- b) Hadisler ve Eserler fihristi (ss. 158-164).
- c) Sahabe senedleri fihristi: Her sahabeden gelen hadisler, sahabe ismine göre alfabetik olarak sıralanmıştır. (ss. 165-167).
- d) İsimler fihristi (ss. 168-170).
- e) Konular fihristi (ss. 182-183).

Ayrıca, konular fihristinden önce toplam 113 kaynak eseri ihtiva eden geniş bir bibliyografya görülmektedir (ss. 171-181).

Suyûti'nin bu kıymetli eseri, özellikle kelâm ilmi sahasında temel eser durumunda olan «Şerhu'l-Mevâkıf»taki hadisleri tek tek incelemesi sebebiyle apayrı bir öneme sahiptir. Zirâ, bilindiği üzere kelâmî konularda hadislerin kullanılıp kullanılmaması ihtilâflı bir konu olup, Mu'tezile mezhebi kelâmî konularda hadislere pek fazla itibar etmemektedir. Suyûti'nin böyle bir temel kaynaktaki hadislerin tahricini yaparak, hadislerin sıhhat derecesini açıkça ortaya koyması, kullanılan hadisler hakkında tereddüdü ortadan kaldırmaktadır.

Netice itibariyle Suyûti'nin bu çalışması, bu sahada çalışan mütehassıslara önemle tavsiye edilecek mahiyettedir, görülmesi ve incelenmesi kaçınılmazdır.

Dr. Maraşlı ise, bu değerli çalışmayı el yazması halinden kurtarıp, tahkikli olarak neşre hazırlaması ve açıklayıcı ilâveler yapması ile daha da değerli ve istifâde edilir hale getirmiştir. Sekiz varaklık fakat okunması dahi problem olan eser, sistemli ve anlaşılır bir şekilde ortaya konulmuş, yapılan açıklama ve ilâvelerle 180 sahifelik yeni bir çalışma haline getirilmiştir. Bu yapılan çalışma içerisinde, hem sözkonusu eseri hem de her üç müellif hakkında teferruatlı bilgileri bulmak mümkündür. Tanıtmaya çalıştığımız bu kitap bu yönüyle de ayrıca kıymeti hâizdir.

Tahrici yapilan hadisler :

- ٢٨- حديث : (أنزل القرآن على سبعة احرف كلها كآق شاقق).
٢٩- حديث ابن مسعود فى انشقاق القمر .
٣٠- حديث أنس فى تسبيح الحمى
٣١- حديث جعفر ابن محمد: (مرض رسول الله (ص) فأثاء جبريل يطبق فيه رمان وحنب).
٣٢- حديث : (أنه (ص) لما دعى للعباس وأهله أمته أسكفة الباب وحواط البيت)
٣٣- حديث ابن عمر فى قصة الاعرابي وسعي الشجرة وعودها الى منبتها .
٣٤- حديث كلام الذراع المسمومة .
٣٥- حديث أبي سعيد الخدرى فى كلام الذئب.
٣٦- حديث أبي هريرة فى ذلك .
٣٧- حديث كلام الظبية وشهادتها .
٣٨- حديث كلام الناقة وشهادتها ببراءة ما حباها من السريلة .
٣٩- حديث ابن عباس فى قول الاعرابي: (أرأيت لو دعوت هذا العذق؟ فدعاه).
٤٠- حديث حنين الجوز .
٤١- حديث اشباع الخلق الكثير من الطعام القليل .
٤٢- حديث أنس (فى نبع الماء من بين اصابعه، وان ذلك كان بقباة وان الماء كان فيقا فلم يستطع ادخال يده فادخل ما بدا الإهام، وان عدد الواردين ما بين السبعين الى الثمانين).
٤٣- حديث اخباره أن زينب أول من يموت من أزواجه .
٤٤- حديث : (الخلافة بعدى ثلاثون، ثم تميم ملكا عفوفا).
٤٥- حديث اخباره عن مقتل الحسين .
٤٦- حديث اخباره عن هدم الكعبة .
٤٧- حديث اخباره عن رجوع الامر الى بني العباس .
٤٨- حديث اخباره عن الاستيلاء على مملكة الاكاسرة .
٤٩- حديث أنه (ص) كان مع الفقراء والمساكين فى غاية التواضع، ومع الاغنياء وأرباب الثروة فى غاية الترفيع .
٥٠- حديث : قال سليمان : (لأظنه من الليلة ١٠٠٠).

- ١- حديث : (ان الله اصطفى من ولد ابراهيم (٠٠٠) .
- ١- أثر : (ان الارض سبع طبقات) .
- ٢- حديث : (ما اطيبك من بلد و أجبك اليّ) .
- ٤- حديث : (انك لخير أرض الله ، و أحب أرض الله اليّ) .
- ٥- حديث : (من احدث في ديننا ما ليس منه فهو ردّ) .
- ١- حديث : (أنه (ص) خرج علي اصحابه ، فقرأهم يتكلمون في القدر (٠٠٠) .
- ٧- حديث : (اذا ذكر القدر فامسكوا) .
- ٨- حديث : (عليكم بدين العجائز) .
- ٩- حديث ملك البحار ، وملك الجبال ، وملك الامطار .
- ١٠- حديث : (خلق الله الارواح قبل الاجساد بالقي عام) .
- ١١- حديث : (أول ما خلق الله القلم) .
- ١٢- حديث : (أول ما خلق الله نسوري) .
- ١٣- حديث : (أتاني ملك الجنان) .
- ١٤- حديث النزول الي سماء الدنيا في كل ليلة .
- ١٥- حديث قوله للجارية : (أين الله ؟) فأشارت الي السماء .
- ١٦- حديث قوله في دعائه : (يا رب القرآن العظيم ، و يا رب طه و يس) .
- ١٧- حديث النار و وضع قدمه .
- ١٨- حديث : (ان قلب المؤمن بين اصبعين من اصابع الرحمن) .
- ١٩- حديث : (وضع كفه بين كتفيّ) .
- ٢٠- حديث فحكه سبحانه حتى بدت نواجزه .
- ٢١- حديث : (أنه تعالى ينكشف لعباده انكشاف القمر ليلة البدر) .
- ٢٢- حديث : (أنه وقع غلاء بالمدينة ، فقالوا : سر لنا ، فقال : الله هو الممطر) .
- ٢٣- حديث : (ما شاء الله كان ، و ما لم يشأ لم يكن) .
- ٢٤- حديث : (أفضل الاممال أحمرها) .
- ٢٥- حديث : (كنت نبيا و آدم بين الماء و الطين) .
- ٢٦- حديث : (أبيت عند ربي يطعمني ويسقيني) .
- ٢٧- قصة لبيد بن الأعصم في أمر السحر .